ABASAHEB
PARVEKAR
COLLEGE,
YAVATMAL

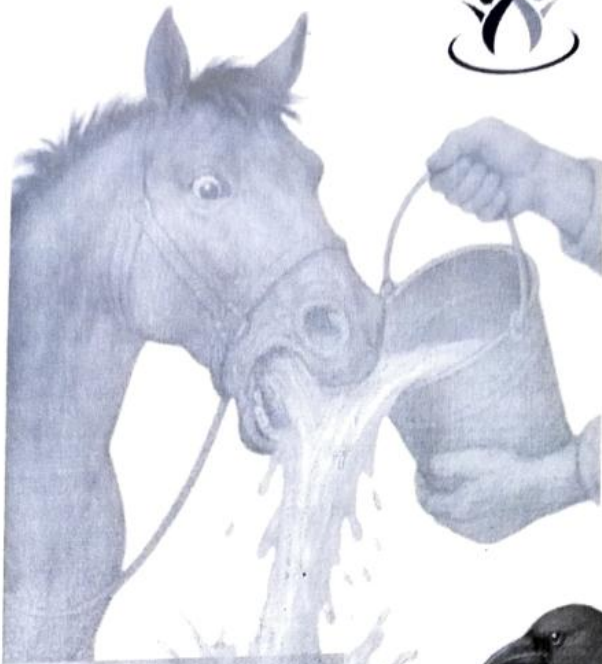

"WHY EDUCATION IS NOT EDUCATING"

lars' Vision

Some students, like a thirsty crow searching for water, want excellent education but don't have access to it. It's our job to inspire and support them to learn."

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

VOLUME- VI

Dr. Sanjay B. Rachalwar
Head,
Dept. of Economics
Smt. Nankibai Wadhwani
Kala Mahavidyala, Yavatmal

ISSN 2278-7984

INDEX

Volume 6

Sr. No.	Title	Page No.
01	Chhatrapati Shahu Maharaj's thoughts on educational and welfare state and its importance in today's times- Dr. Ramesh M. Nagrale	01
2	Impact of Technology on Teaching Learning Process in B.Com Courses Ms. Kalyani Sunil Chandore	6
3	Subaltern Speeches: A Comparative Study of Dalit Representation in the Novels of Aravind Adiga and Rohinton Mistry. - Assi. Prof. Piyush V. Dhale	11
4	उमेद अभियान - महिला स्वयंसहायता समूह व महीला सक्षमीकरण एक विश्लेषण - मनोज रामचंद्र ठाकरे - यवतमाळ	15
5	Declining Interest in Academic College Among the Students. - Dr. Aruna Tribhuvan Pawar	20
6	महात्मा ज्योतिराव फुले जन आरोग्य योजनेचा खाजगी आणि सार्वजनिक आरोग्य केंद्रांवरील आर्थिक प्रभाव - श्री. प्रितम रमेशराव माकोडे	24
7	From Passive Consumers to Active Creators: Evaluating an AI-Facilitated, Interest-Based Digital Storytelling Framework for Gen Z Engagement and Interdisciplinary Mastery -Lt. Kamleshkumar Asaram Tumsare	29
8	यवतमाळ जिल्ह्याच्या अनुसूचित जमातींच्या शैक्षणिक प्रारूपावर आधुनिकीकरणाचा प्रभाव : भौगोलिक विश्लेषण डॉ. विजय ब. खराते, प्रा.योगेश किसना निखार	38
9	मनोरंजक अध्यापन - अध्ययन प्रक्रिया- सहा. प्रा. वसंता सिताराम वंजारी	42
10	विद्यार्थ्यांमध्ये अध्ययनासंबंधी आवड निर्माण करण्यामध्ये ग्रंथालयाची भूमिका -एक विश्लेषणात्मक अभ्यास. प्रा. दिपक मारोतराव हनवते	47
11	Teaching–Learning Process in India - Dr. Manish Nareshrao Moharil	50
12	Why Education Is Not Educating — A Critical Review - Dr. Rajesh G. Maske	54
13	मूल्यशिक्षणाचा अभाव : नैतिकतेची अधोगती एक विश्लेषणात्मक अभ्यास -डॉ. सचिन एस जयस्वाल	56
14	भारतातील कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी चे एक अध्ययन (A Study of Corporate Social Responsibility – CSR) (वित्तीय वर्ष 2022-23 च्या संदर्भात) - डॉ. संजय बा. राचलवार	59
15	संगणक प्रशिक्षण केंद्रांच्या संघटनात्मक संरचना व व्यवस्थापन प्रणालीचा चिकित्सक अभ्यास आवेश शकील निरबान - डॉ. विना जगन्नाथ वराडे	65
16	शिक्षणाचे खाजगीकरण - प्रा. डॉ. शैलेंद्र देविदास तेलंग	71
17	अर्थशास्त्रातील नवीन अध्यापन पद्धती - डॉ.गजानन आ रहाटे	73
18	Barriers and Opportunities of E-commerce Literacy for Small Urban Retailers: With Special Reference to Yavatmal - Aditya C. Nawgrahe	77
19	Why Education is Not Educating: Exploring Transformative Pathways for Meaningful Learning Prof. Dr. Sarika Dandge	84
20	Purpose of Education - Dr.Manish Wadive	93
21	आधुनिक शिक्षणपद्धतीतील शारीरिक शिक्षणाची आव्हाने आणि संधी - डॉ. संदीप संभाजी गडदणे - डॉ. जगदीश गादेवार	95
22	सारस्यपूर्ण अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया: समाजशास्त्रीय दृष्टिकोनातून - डॉ. सीमा विठ्ठलराव शेटे	98
23	How to Attracts Students for admission and attendance - Nitin S. Thakre	108

Dr. Sanjay B. Rachalwar
Head,
Dept. of Economics

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

भारतातील कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी चे एक अध्ययन

(A Study of Corporate Social Responsibility – CSR)

(वित्तीय वर्ष 2022-23 च्या संदर्भात)

डॉ. संजय बा. राचलवार
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
श्रीमती नानकीबाई वाधवाणी कला महाविद्यालय,
यवतमाळ
e-mail id – sanjaybrachalwar@gmail.com

भारतातील कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी (CSR) ही एक महत्त्वपूर्ण संकल्पना आहे, जिच्याअंतर्गत कंपन्यांनी केवळ नफा कमावणे एवढ्यावर न थांबता समाजासाठी सकारात्मक कार्य करणे अपेक्षित असते. भारत सरकारने कंपनी कायदा, 2013 अंतर्गत CSR ला कायदेशीर चौकट दिली आहे. ज्या कंपन्यांचा वार्षिक नफा ₹5 कोटींपेक्षा अधिक, उलाढाल ₹1000 कोटींपेक्षा अधिक किंवा निव्वळ मालमत्ता ₹500 कोटींपेक्षा अधिक आहे, त्यांना त्यांच्या सरासरी नफ्याच्या किमान 2% CSR उपक्रमांवर खर्च करणे बंधनकारक आहे. CSR अंतर्गत आरोग्य, शिक्षण, पर्यावरण, स्त्री सक्षमीकरण, ग्रामीण विकास यांसारख्या क्षेत्रांवर काम केले जाते. टाटा, रिलायन्स, ITC यांसारख्या अनेक कंपन्या विविध सामाजिक उपक्रम राबवतात. त्यामुळे CSR ही सामाजिक कल्याणासाठी एक प्रभावी माध्यम ठरली आहे. CSR ही संकल्पना म्हणजे "फक्त आपल्या पोटापुरतं न जगता, इतरांनाही हात देणं." कंपन्यांनी केवळ नफा मिळवणं पुरेसं नाही, तर समाजात काहीतरी चांगलं घडवणं हेही त्यांचं कर्तव्य आहे.. CSR म्हणजे "एक हात दे, एक हात घे" या तत्त्वावर आधारित असलेली संकल्पना आहे, जिथे उद्योगजगत समाजासाठी एक पाऊल पुढे टाकतो. हे केवळ दानधर्म नसून, सामाजिक बांधिलकीचं भान ठेवणं आहे.

CSR चा मुख्य उद्देश (मुख्य हेतू):

कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी (CSR) चा मुख्य उद्देश म्हणजे कंपन्यांनी समाजातील विकासात सक्रिय भाग घेणे. नफा कमावताना समाजासाठी काही परत देणे, हे त्याचे मुख्य तत्त्व आहे. CSR च्या प्रमुख उद्दिष्टांमध्ये पुढील गोष्टींचा समावेश होतो:

1. **समाजातील गरिबी, अशिक्षा, व आरोग्य समस्यांवर उपाय करणे**
2. **शाश्वत आणि समावेशक विकासाला चालना देणे**
3. **पर्यावरण संवर्धन व नैसर्गिक साधनसंपत्तींचा योग्य वापर**
4. **स्थानिक समुदायांचे जीवनमान उंचावणे**
5. **महिला, बालक, दिव्यांग व वंचित घटकांचा सशक्तीकरण**
6. **शिक्षण, पाणी, स्वच्छता यांसारख्या मूलभूत गरजांमध्ये सुधारणा करणे**

CSR चा हेतू म्हणजे उद्योगांनी केवळ आर्थिकदृष्ट्या नव्हे, तर सामाजिकदृष्ट्याही उत्तरदायी व जबाबदार असणे

CSR अंतर्गत क्षेत्रे

भारत सरकारने अधिसूचित केलेल्या अनुसूची VII (Schedule VII) नुसार, कंपन्या खालील क्षेत्रांत CSR खर्च करू शकतात:

1. गरिबी हटवणे आणि उपजीविकेच्या संधी वाढवणे
2. आरोग्य आणि स्वच्छता
3. शिक्षण आणि कौशल्यविकास
4. पर्यावरणीय शाश्वतता
5. स्त्री सक्षमीकरण
6. वृद्ध, दिव्यांग आणि अनाथांसाठी सेवा
7. कला, संस्कृती, वारसा संवर्धन
8. राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन
9. ग्रामीण आणि आदिवासी विकास
10. स्वच्छ भारत आणि डिजिटल इंडिया उपक्रमांशी संबंधित प्रकल्प

वित्तीय वर्ष 2022-23 मध्ये, भारतात एकूण **24,392 कंपन्यांनी CSR उपक्रम राबविले . त्यापैकी, 1,296 कंपन्या NSE (नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज) वर सूचीबद्ध होत्या .**[1] या कंपन्यांनी एकत्रितपणे **₹29,986 कोटी (299.86 अब्ज रुपये)** CSR उपक्रमांवर खर्च केले . या खर्चातून **51,966 CSR प्रकल्प** राबविण्यात आले, ज्यामध्ये शिक्षण, आरोग्य, पर्यावरणीय शाश्वतता, महिला सक्षमीकरण, ग्रामीण विकास इत्यादी क्षेत्रांचा समावेश होता.[2]

भारतातील अनेक कंपन्या त्यांच्या CSR (कॉर्पोरेट सामाजिक जबाबदारी) उपक्रमांद्वारे **शिक्षण, आरोग्य, पर्यावरणीय शाश्वतता, महिला सक्षमीकरण,** आणि **ग्रामीण विकास** या क्षेत्रांमध्ये महत्वपूर्ण योगदान देत आहेत. काही उल्लेखनीय उपक्रम खालीलप्रमाणे आहेत:

शिक्षण:

टाटा स्टील ने या अंतर्गत थाउजंड स्कूल्स प्रोजेक्ट अंतर्गत ओडिशा आणि झारखंडमधील 1ए00ए000 हून अधिक विद्यार्थ्यांना लाभ मिळवून दिला आहेण् या उपक्रमात शाळा सुधारणा, शिक्षक प्रशिक्षण आणि डिजिटल शिक्षणाचा समावेश. 2022-.23 मध्ये टाटा स्टीलने एकूण ₹481 कोटी CSR उपक्रमांवर खर्च केले, ज्यापैकी ₹234 कोटी झारखंडमध्ये आणि ₹239 कोटी ओडिशामध्ये खर्च करण्यात आलेण.[3]

इन्फोसिस फाउंडेशन ने या अंतर्गत ग्रामीण भागातील मुलांसाठी ग्रंथालये आणि संगणक केंद्रे स्थापन करून डिजिटल साक्षरता वाढवण्यावर भर दिला आहे. **2022-23 मध्ये** इन्फोसिसने भारतात CSR उपक्रमांवर ₹391.51 कोटी खर्च केले.[4]

Dr. Sanjay B. Rachalwar
Head,
Dept. of Economics
Smt. Nankibai Wadhwani
Kala Mahavidyalaya, Yavatmal

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

ISSN: 2319 9318 | Vidyawarta® Peer-Reviewed International Journal | Oct. To Dec. 2025 Special Issue | 01

MAH/MUL/ 03051/2012

ISSN :2319 9318

आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

विद्यावार्ता™

"Innovative Research"

Chief Editor
Prof. Dr. Dinesh R. Jaronde
HOD - Psychology Dept.
Indira Mahavidyalaya Kalamb,
Dist - Yavatmal (MS - India)

Co -Editor
Prof. Prashat G. Walke
Asst. Prof. In English
Shri J S P M Art's Commerce & Science College Dhanora,
Dist Gadchiroli (MS)

Pravin G. Walke
PGT(History)
Javahar Navodaya Vidyalaya Dhule,
At. Post Nakane, Dist. Dhule (MS)

Ku. Manjusha G. Walke
ZPUP School Narsapur,
Tal - Kalamb Dist - Yavatmal (MS)

"Printed by: **Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.** Published by **Ghodke Archana Rajendra** & Printed & published at Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.,At.Post. Limbaganesh Dist,Beed -431122 (Maharashtra) and Editor **Dr. Gholap Bapu Ganpat**.

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani

INDEX

01] राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण
राहुल कळंबे, जि.प.चंद्रपूर ||08

02] भारतातील बेरोजगारीचा वाढता प्रादुर्भाव
अक्षयकुमार शामराव ठाकरे, जि. यवतमाळ ||11

03] भारतीय ज्ञान परंपरा और समाज में सामाजिक परिपक्वता
सरोज कुमारी, डॉ. संजय दुबे, भोपाल ||16

04] म. गांधीजींचे दक्षिण आफ्रिकेतील सत्याग्रह
प्रा.डॉ.सचिन कोठेकर, अकोट ||21

05] शिक्षकांमधील नैराश्य – शिक्षण क्षेत्रासाठी चिंतेची बाब!
प्रमोद अहिरे ||25

06] गांधी जी के आर्थिक विचार तथा भारतीय समाज
डा. जोखन सिंह, अयोध्या ||29

07] शिक्षण आणि अध्ययन–अध्यापन पध्दती
प्रा.डॉ.कल्पना एस.गोडघाटे, यवतमाळ ||32

08] Representation of Women in Hindi Cinema: A Journey Towards Empowerment
Ravi Kumar, Patiala ||34

09] Management Science and Technology in Telangana: Strategies and the ...
Dr. Afsari Osmani, Karimnagar, Telangana ||40

SHABDSANCHAY

SHABDSANCHAY

शब्दसंचय

The Online Journal
Peer Reviewed and Refereed

Multidisciplinary Research Journal

ISSN – 3049-0731
Impact Factor SJIF 5.831
Issue IV, Vol. III
APRIL - 2026

Frequency: Monthly
Publication Format: Online
Subject: Multidisciplinary Subjects
Languages: Marathi, Hindi, English and Urdu

Chief Editor

Dr. Ganesh Digambar Saoji

Painganga Publication, Mehkar

K. Godgu

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Issue IV, Vol. III
April 2026
Frequency: Monthly
Publication Format: Online
Subject: Multidisciplinary Subjects

शब्दसंचय
SHABDSANCHAY
ISSN 3049-0731

SHABDSANCHAY

Impact Factor : SJIF 5.831

Index

अ.क्र.	नाव	पृष्ठ क्र.
1	'हिरवं सपान' कादंबरीमधील स्त्रीवेदना : एक अभ्यास प्रा. डॉ. राम गायकवाड	1 - 3
2	संत गाडगेबाबा : एक ज्ञानदीप प्रा. अमोल गेंदुजी सरदार	4 - 9
3	सिंधुताई सपकाळ : एक सामाजिक विचार प्रा. अश्विनी नंदराज ताले	10 - 14
4	दशसूत्रीतील सामाजिक परिवर्तनाचे विचार डॉ. प्राची अनिल इंगळे	15 - 23
5	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कृत कामगार चळवळ : विचार, भूमिका व कार्य प्रा. निलेश रामलाल राठोड	24 - 32
6	महाराष्ट्र विधानसभा निवडणूक २०२४ मध्ये लाडकी बहीण योजनेमुळे वाढलेल्या महिलांच्या राजकीय सहभागाचे चिकित्सक अध्ययन (विशेष संदर्भ: पश्चिम विदर्भ) प्रा.गोपालकृष्ण श्रीराम राखोंडे	33 - 35
7	विकेंद्रित शासनपद्धती आणि लोकशाही व्यवस्थेत स्थानिक शासनाची भूमिका प्रा.डॉ.कल्पना एस गोडघाटे	36 - 38
8	Knowledge Transmission through Oral Traditions, Folk Narratives and Itihasa-Purana Mangesh Tejrao Lambe	39 - 48
9	Awareness Of Artificial Intelligence Among Library And Information Science Professionals: A Study Mr. Ramkisan A. More, Dr. Nandkishor R. Motewar	49 - 59
10	Review Article on Sea Buckthorn (Hippophae Rhamnoides L.) Pranali B. Gawai	60 - 70
11	Management of Artificial Intelligence in Cancer Treatment: A Review Samiksha Nandakishor Dhote	71 - 78
12	Updated Review On Intranasal Drug Delivert System Sumedh Moharil* , Dr.Sudhir S. Mulay**	79 - 105
13	Review: Modern Medicine vs Herbal Medicine in Anti-diabetes Management Harshal Santosh Mahajan	106 - 115

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Issue IV, Vol. III
April 2026
Frequency: Monthly
Publication Format: Online
Subject: Multidisciplinary Subjects

शब्दसंचय
SHABDSANCHAY
ISSN 3049-0731

SHABDSANCHAY

Impact Factor : SJIF 5.831

7

विकेंद्रित शासनपद्धती आणि लोकशाही व्यवस्थेत स्थानिक शासनाची भूमिका

प्रा.डॉ.कल्पना एस गोडघाटे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमख
श्रीमती नानकीबाई वाधवानी कला
महाविद्यालय यवतमाळ
७३८७३९०६७३

प्रस्तावना-आधुनिक लोकशाही शासनव्यवस्थेच्या संकल्पनेत देशाची कार्ये,कार्यक्षेत्र यात दिवसेंदिवस मोठ्या प्रमाणात वाढ होत आहे. त्यामुळे शासनाच्या अधिकार आणि जबाबदारी सुद्धा वाढली आहे. त्यामुळे मध्यवर्ती शासनाचे प्रशासकीय सत्तेचे केंद्रीकरण होत आहे. मध्यवर्ती शासनावरील ताण दूर करण्यासाठी प्रशासनात कार्यक्षमता निर्माण होण्याच्या दृष्टीने लोकशाही विकेन्द्रिकरणाची संकल्पना आवश्यक ठरते. भारतात स्थानिक स्वशासनाच्या माध्यमातून लोकशाही विकेंद्रीकरण घडवून आणण्याचा विचार सातत्याने केलेला दिसून येतो. लोकशाही विकेंद्रीकरणाच्या प्रक्रियेत स्थानिक स्तरावरील लोकप्रतिनिधी यांची भूमिका महत्वपूर्ण आहे लोकशाही विकेंद्रीकरणाच्या प्रक्रियेत विकेंद्रीकरण हे लोकशाही स्वरूपाचे असते. स्थानिक शासनव्यवस्थेत लोकप्रतिनिधींचा निर्णय प्रक्रियेवर प्रभाव पडतो. स्थानिक स्तरावर अधिकार आणि स्वायत्तता दिली जाते विकेंद्रीकरणाच्या संकल्पनेत स्थानिक स्तरावरील कार्य लोकशाही स्वरूपाचे असते. प्रस्तुत शोधनिबंधात विकेंद्रित शासनपद्धती आणि लोकशाही व्यवस्थेत स्थानिक शासनाची भूमिका याबाबत विश्लेषण करण्यात आलेले आहे. त्यादृष्टीने विकेंद्रित शासन आणि स्थानिक स्वशासन याबाबत जाणून घेणे आवश्यक आहे.

लोकशाही विकेंद्रीकरण आणि आवश्यकता -आधुनिक कल्याणकारी राज्याच्या संकल्पनेमुळे मध्यवर्ती शासनाचे कार्यक्षेत्र आणि अधिकार जबाबदारी मोठ्या प्रमाणात वाढलेली आहे. प्रशासनात कार्यक्षमता आणि सुलभता निर्माण होण्याच्या दृष्टीने लोकशाही विकेंद्रीकरणाची संकल्पना महत्वाची ठरते. केंद्र शासनाने आपली काही सत्ता घटनात्मक तरतुदीनुसार आणि संसदीय कायद्यानुसार जनतेने निवडलेल्या लोकप्रतिनिधी अशा स्थानिक शासन यंत्रणेकडे सोपविणे म्हणजे लोकशाही विकेंद्रीकरण होय.

- प्रशासकीय कार्ये आणि जबाबदारी हि लहान प्रादेशिक घटकांकडे सोपविणे.
- लोकशाही व्यवस्थेत विकेंद्रीकरणाची आवश्यकता
- विकेंद्रीकरण हे लोकशाही स्वरूपाचे असते.
- विकेंद्रीकरणाच्या प्रक्रियेत शासन आपल्याकडील काही कार्ये आणि जबाबदारी दुस-या संस्थेकडे सोपविते.
- लोकशाही यशस्वी व्हावयाची असेल तर प्रशासकीय आणि आर्थिक सत्तेचे विकेंद्रीकरणाची आवश्यकता आहे.

स्थानिक शासन व्यवस्था -मानव हा समाजशील प्राणी आहे असे म्हटले जाते. समाजात राहूनच त्याला आपल्या सामाजिक व्यवहारांचे नियोजन आणि नियंत्रण करावे असे त्याला वाटते. व्यक्तीच्या संस्थात्मक जीवनाचे व्यक्त

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kala Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

K. Gode

ABASAHEB
PARVEKAR
COLLEGE,
YAVATMAL

"WHY EDUCATION IS NOT EDUCATING"

Scholars' Vision
Multi-Disciplinary
Bi-annual
Peer reviewed/referred
Journal

Special Issue

Some students, like a thirsty crow searching for water, want excellent education but don't have access to it. It's our job to inspire and support them to learn."

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

VOLUME- IV

ISSN 2278-7984

Digambar D. Wankhede
Asst.Professor
S. N. W. Kala Maha. Yavatmal

INDEX

Volume 4

Sr. No.	Title	Page No.
01	Vocational Education: Scope and Challenges in National Education Policy-2020 Dr. Gayatri S. Chawale	01
02	Impact of Microfinance and Cooperative Societies on the Livelihood of Backward Classes in Yavatmal District - Megha O. Lashkari	05
03	Problems and solutions in current Academic years - Mrs.Renuka P.Bansod	13
04	WHY EDUCATION IS NOT EDUCATING"- IS IT POSSIBLE TO CONDUCT FIVE SEMESTERS EXAMINATION AT COLLEGE - Mrs. Pragati Rahul Kinhikar	18
05	Interesting Teaching–Learning Process - Anoop Suryakant Shirbhate	26
06	BRIDGING THE GAP: UNDERSTANDING FACTORS INFLUENCING STUDENT ATTENDANCE IN COLLEGES - Dr. Ganesh Sarangdhar Kakade	29
07	Impact of co-curricular activities on the lives of college students - Prof. Digambar D. Wankhede	32
08	NEP 2020: Innovative Teaching and Engaging Learning - Mr. Rahul K. Rathod	34
09	A Review of Strategies for Cultivating an Interesting Teaching-Learning Process: Fostering Engagement in the 21st Century Classroom – Dr. Pooja M. Katkade	38
10	Bringing Commerce to Life: Creative Educational Methods in Senior Colleges - Vivek V. Patil	41
11	INTERESTING TEACHING–LEARNING PROCESSES: STRATEGIES FOR ENGAGING AND EFFECTIVE EDUCATION - Dr. Prashant J. Awate	45
12	Creating Innovative Home Economics Classroom - The Role of the Teacher - Priti P. Gawande	47
13	Problems and Solutions in the Current Academic Year - Prof. Vidhya Atmaram Jadhao	50
14	A Study on Challenges and Practical Solutions in the Current Academic Year: Towards Achieving Meaningful Education - Prof. Sheikh Mohsin Sheikh Ismail	55
15	Attendance or Survival? Understanding Dropout and Migration among Korku Tribal Students Prashant Vikas Karale	63
16	Learn, Grow and Thrive! - Dr. Mrudula R. Thorat	68
17	Use of Technology: Enhancing Interest in Teaching-Learning Process of Literature and Language. - Prof. Dr. Sachin H. Telkhade	70
18	Innovative Teaching-Learning Methods in Commerce and Management Faculty Dr. Naval Daulatrao Patil	78
19	Reimagining Higher Education in Post-COVID India: Addressing Student Disengagement in the Context of NEP 2020 - Dr. Nilesh Prakashrao Sulbhewar,	83
20	Degrees without Learning: A Global and Indian Perspective Dr Sarita Uttamrao Chandankar (Chapke)	88

Digambar D. Wankhede
Asst.Professor
... N.W.Kala Maha... Yavatmal

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Impact of co-curricular activities on the lives of college students

Prof. Digambar D. Wankhede
Dept. of English
Smt. Nankibai WAdhwani Kala
Mahavidyalaya Yavatmal

Cell No -7709802415

Email-wankhede.digambar@gmail.com

ABSTRACT-

21st century has introduced new type of education with a special focus on three major genres of education: reasoning, psychomotor and emotional learning. Education is a pretty broad concept that surpasses the four walls of a classroom. The core aim of education is to foster all round development of a student. All round development essentially means intellectual, physical, moral, sensible and social development. All round development can be achieved only through education. Education plays a fundamental role in the making of a man and his development as a culturally well-developed social animal. To fulfil these objectives, there is a prime need of striking a balance between syllabus, curriculum, books and also co-curricular activities beyond that.

Co-Curricular activities are those which are undertaken side by side with the curricular activities. A co-curricular activity essentially takes place outside a typical pen and pencil classroom experience. It gives the students an opportunity to develop particular skills and exhibit their non-academic abilities. Co-curricular activities can bring pleasant and joyous experiences. Thus, co-curricular activity has many advantages in student's life of school, college and university. There are various types of co-curricular activities like physical activities for physical development, literary and academic activities for the development of linguistic skills and mental, social activities promote the social welfare, aesthetic and cultural activities develop aesthetic sensibility and provide opportunity for better understanding of culture. This co-curricular activity helps in realization of aims and objectives of education among the learner.

They actually complement the curricular activities and groom the students in the "Art of living and working together." They are the true and practical experiences gained by students by their own learning's. Intellectual development of the personality is achieved to a great extent, in the classroom itself. But, the aesthetic development like character building, spiritual and moral values, physical growth, creativity and many more are backed up by co-curricular activities only. It also professes coordination, adjustment, and speech fluency, extempore and debating skills amongst students. It teaches the students to stand up for their rights. Co-curricular activities are vital because even though they are not a part of the core curriculum, they play a very crucial role in giving the young boys and girls the ability to mold their lives to become well rounded people.

The goal of holistic development or non-academic development can be achieved only when Co Curricular activities are effectively implemented in the educational institutions

Role of Co -curricular Activities

- To realise the aim and object of education
- To develop soft skills and sense of responsibilities
- To develop communication skills
- To develop creative and innovative skills
- It enhances the inner the confidence.
- To make the students fit for the future.
- Enhances social interaction, healthily, recreation, self discipline.

Types of Co -curricular Activities

- **Physical Activity:**

This activity is essential for physical development and for channelizing the superfluous energy of pupils. Games, Sports, Athletics, Mass Drill Physical Exercises, Yogic Asanas, parade, Gardening, Scouting, Girl Guiding , wrestling, swimming , cycling, indoors and out door games etc. Develop the spirit of healthy, competition. It increases physical stamina.

- **Literary and Academic activities**

These activities are organized for the

Digambar D. Wankhede
Asst.Professor
Smt N.W.Kala Maha. Yavatmal

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kala Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

- HINDI
- MATHS
- ENGLISH
- MARATHI
- PHYSICS
- CHEMISTRY
- PHILOSOPHY
- BIOLOGY
- ENGINEERING
- INFORMATION TECHNOLOGY
- LIFE SCIENCES
- COMMERCE
- MANAGEMENT
- BUSINESS ORGANISATION
- SOCIOLOGY
- AGRICULTURE
- PUBLIC ADMINISTRATION
- HOME SCIENCE
- HUMAN SCIENCE
- MUSIC
- POLITICAL SCIENCE
- LAW
- ECONOMICS
- GEOGRAPHY
- EDUCATION
- HISTORY
- MILITARY SCIENCE
- COMPUTER
- PSYCHOLOGY
- HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES
- LANGUAGES
- MANAGEMENT

ISSN 2395-759X

ISSN 2395-759X

स्वामित्वधिकारी, मुद्रक, प्रकाशक एवं संपादक - डॉ. मयुर बंडू लहाने द्वारा आकांक्षा टंकलेखन बहुउद्देशीय संस्था
... हिवरखेड (रूप.), ता. तेल्हारा, जि. अकोला, महाराष्ट्र - ४४४१०३ से प्रकाशित

RNI-MAHMUL/2015/74000

ISSN : 2395-759X

An International Indexed, Refereed, Peer Reviewed, Interdisciplinary, Multilingual, Multisubject, Monthly Research Journal

Vol. XII ■ Issue II ■ Febuary 2026

Impact Factor : 5.025

Akanksha...

New Directions & Challenge

आकांक्षा...

आकांक्षा...

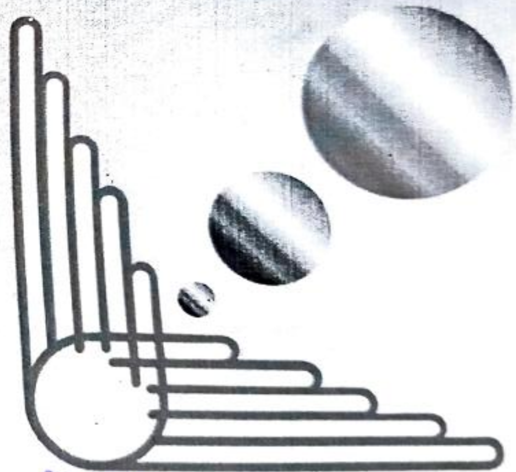

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
...

■ Editor - In - Chief
Dr. Mayur Bandu Lahane

Published by :- Akanksha Tankalekhan Multipurpose Society
Near Ram Mandir, Peth Pura, Hiwarkhed (Rup.), Tq. Telhara, Dist. Akola, (MH) 444 103

RNI Reg. No : MAHMUL/2015/74000
ISSN : 2395 - 759X

AKANKSHA..... New Directions & Challenges

आकांक्षा..... नवी दिशा आणि आव्हाने

आकांक्षा..... नई दिशा और आव्हाने

Vol.XII, Issue II, Febuary 2026

No part of this Journal may be reproduced in any form, by Photostar, Microfilm, Xerography, Of any other means, of incorporated into any information reteieval system, electronic or mechanical, without the written permission of the Author, Editior-In-Chief and the Publisher of this Journal.

Copyright © 2015 by. Prof. Mayur B. Lahane
Inc. All Rights Reserved

Powered By

Editor-In- Chief
Mayur Lahane

Published By

Akanksha Tankalekhan Mutipurpose Society.
Near Ram Mandir, Peth pura,
At. Post. Hiwarkhed
Tq. Telhara Dist. Akola Maharashtra 444103
Cont :- 9096593842

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Index

Contents

Sr. No.	Contents	Page No.
१.	यवतमाळ जिल्ह्यातील गळीत धान्य व तंतू पिके यांच्या पीक केंद्रीकरणाचा अभ्यास २०२२-२३ – डॉ. वैशाली बिजवे, – डॉ. सुमेध वरघट	१-९
२.	Education in India: Journey from Past to Present - Shri. Dayanand Sitaram Mokal	१०—१५
3.	New Trends in Indian Classical Music in the Context of the New Education Policy (NEP 2020) – Dr Nikhilesh D Nalode	16-21

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

An International Indexed, Refereed, Peer Reviewed, Interdisciplinary, Multilingual, Multisubject Monthly Research Journal
Vol. XII, Issue II, Febuary 2026
ISSN 2395-759X

3. New Trends in Indian Classical Music in the Context of the New Education Policy (NEP 2020)

Dr Nikhilesh D Nalode
Department of Music
Smt. Nankibai Wadhwani Kala Mahavidyalaya,
Yavatmal.

Abstract

The National Education Policy (NEP) 2020 aims to transform India's education system by integrating arts, including Indian classical music, into mainstream education. This research paper examines the emerging trends in Indian classical music within the framework of NEP 2020. It explores pedagogical innovations, technological advancements, interdisciplinary approaches, and the role of digital platforms in enhancing music education. The study also highlights challenges and opportunities, offering recommendations for policymakers, educators, and musicians

Introduction :-

Indian classical music, a cornerstone of the country's cultural heritage, has evolved over centuries. The introduction of the New Education Policy (NEP) 2020 has opened new avenues for its inclusion in formal education. NEP 2020 emphasizes holistic, multidisciplinary, and experiential learning, recognizing the importance of arts, culture, and music in cognitive and creative development. This paper explores how Indian classical music education is being reshaped by new pedagogical methods, technology, and policy reforms. The

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kala Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

RNI-MAHMUL 2015/74000

- HINDI
- MATHS
- ENGLISH
- MARATHI
- PHYSICS
- CHEMISTRY
- PHILOSOPHY
- BIOLOGY
- ENGINEERING
- INFORMATION TECHNOLOGY
- LIFE SCIENCES
- COMMERCE
- MANAGEMENT
- BUSINESS ORGANISATION
- SOCIOLOGY
- AGRICULTURE
- PUBLIC ADMINISTRATION
- HOME SCIENCE
- HUMAN SCIENCE
- MUSIC
- POLITICAL SCIENCE
- LAW
- ECONOMICS
- GEOGRAPHY
- EDUCATION
- HISTORY
- MILITARY SCIENCE
- COMPUTER
- PSYCHOLOGY
- HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES
- LANGUAGES
- MANAGEMENT

ISSN 2395-759X

स्वामित्वाधिकारी, मुद्रक, प्रकाशक एवं संपादक - डॉ. मयुर बंडू लहाने द्वारा आकांक्षा टंकलेखन बहुउद्देशीय संस्था
... पेठ पुरा, हिवरखेड (रूप.), ता. तेल्हारा, जि. अकोला, महाराष्ट्र - ४४४१०३ से प्रकाशित

An International Indexed, Refereed, Peer Reviewed, Interdisciplinary, Multilingual, Multisubject, Monthly Research Journal

Vol. XII ■ Issue I ■ January 2026

Impact Factor : 5.025

Akanksha...

आकांक्षा...

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Editor-in-Chief
Dr. Mayur Bandu Lahane

Published by :- Akanksha Tankalekhan Multipurpose Society
Near Ram Mandir, Peth Pura, Hiwarkhed (Rup.) Tq. Telhara, Dist. Akola, (MH) 444 103

RNI Reg. No : MAHMUL/2015/74000
ISSN : 2395 - 759X

AKANKSHA..... New Directions & Challenges

आकांक्षा..... नवी दिशा आणि आव्हाने

आकांक्षा..... नई दिशा और आव्हाने

Vol. XII, Issue I, January 2026

No part of this Journal may be reproduced in any form, by Photostar, Microfilm, Xerography, Of any other means, of incorporated into any information reteieval system, electronic or mechanical, without the written permission of the Author, Editior-In-Chief and the Publisher of this Journal.

Copyright © 2015 by. Prof. Mayur B. Lahane
Inc. All Rights Reserved

Powered By

Editor-In- Chief
Dr. Mayur Lahane

Published By

Akanksha Tankalekhan Mutipurpose Society.
Near Ram Mandir, Peth pura,
At. Post. Hiwarkhed
Tq. Telhara Dist. Akola Maharashtra 444103
Cont :- 9096593842

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Index

Sr. No. Contents Page No.

1. Vocational Awareness of Students and Parents of Higher Secondary Schools
   - Dr. Jayashree Sawale (Bhamkar) 1-10

2. अध्ययन भारतीय संगीत की ताल–क्रिया का हस्त मुद्रा एवं आध्यात्म का आंतरिक संबंध
   – डॉ. केदार मुकादम 11-23

3. भारतीय ज्ञान परंपरा आणि बोध्द साहित्य
   – डॉ.निता मेश्राम 24-30

4. Changing Nature and Features of *Bhava* in Modern Music
   - Dr Nikhilesh D Nalode 31-37

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

4. Changing Nature and Features of *Bhava* in Modern Music

Dr Nikhilesh D Nalode

(Department of Music)

Smt Nankibai Wadhwani Kala Mahavidyalaya,

Yavatmal.(M.S)

Abstract

Bhava—the emotive essence at the core of Indian musical expression—has undergone significant transformation in the modern era due to technological advancement, changing audience expectations, evolving pedagogical practices, and the fusion of diverse musical traditions. This research paper critically examines the shifting nature, presentation, and aesthetic features of *Bhava* in modern music. The study highlights how classical foundations persist yet adapt in contemporary contexts, resulting in a dynamic, hybrid musical landscape.

Keywords

Bhava, Rasa, Indian music, modern musicology, aesthetics, musical expression, emotionality, performance studies

Introduction

The concept of *Bhava* holds a central place in Indian musical tradition, representing the emotional foundation necessary to evoke *Rasa*, or aesthetic relish, in listeners.

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kala Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Impact Factor-8.632 (SJIF) ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Single Blind Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

December - 2025

ISSUE No - (DXXXIX)538

One Day National Level Music E- Conference
on
Music and Bhav (संगीत और भाव)

Chief Editor
Dr. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Executive Editor:
Dr. Kashinath Barhate
Principal,
Late C.M. Kadhi Kala Mahavidyalaya,
Achalpur Camp

Editor:
Dr. Sarita Ingale
Co-ordinator and Head,
Department of Music
Late C.M. Kadhi Kala Mahavidyalaya,
Achalpur Camp

B.Aadhar

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar Publications

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

44	शास्त्रीय संगीतातील भाव आणि रस	[illegible]	150
45	शास्त्रीय संगीतात भावाचे महत्त्व	डॉ. आर. एन. सरकटे, प्रमोद शंकर वावणे	153
46	लोकसंगीतातील भावविश्व - एक विश्लेषणात्मक अभ्यास	डॉ. सारिका विवेक धावणे., श्रीकांत मु. ताडे	156
47	पार्श्वसंगीतातील वाद्यांचा भावात्मक प्रभाव : एक मनोवैज्ञानिक अभ्यास	Dr. Yogini B. Sontakke	162
48	संगीत आणि भाव	डॉ प्रतिमा चंद्रहास्य पवित्रकार	166
49	"संगीतातील भावप्रस्तुतीवर अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा प्रभाव : एक विश्लेषणात्मक अभ्यास"	डॉ. सारिका विवेक धावणे., आकाश रामदास तायडे	169
50	भारतीय चित्रपट संगीतातील भाव	पुष्पक प. भिरंगी,,डॉ सौ जयश्री विश्राम कुलकर्णी ,	174
51	संगीतामध्ये भावाचे महत्त्व (संगीत में भाव का महत्त्व)	डॉ . कनका मनोहर शुक्ल	180
52	संगीतात भावाचे महत्त्व: एक भावनिक आणि कलात्मक विश्लेषण	शारदा उडाखे (गोटेफोडे)	186
53	शास्त्रीय संगीतामध्ये भावनांचे महत्त्व	डॉ. वृषाली र.देशमुख	190
54	लोकसंगीत आणि भाव : एक संशोधनात्मक अध्ययन	प्रविण पुंडलिकराव देवतळे	193
55	भारतीय चित्रपट संगीत में भावपक्ष	डॉ. विवेक संतोषराव चापके,	197
56	सांगीतिक संत साहित्यातील रस भाव	डॉ. मनोजकुमार धोंडोपंत देशपांडे,	200
57	स्वरसम्राज्ञी लता मंगेशकर यांच्या गायनातील भाव प्रगटीकरण	श्वेता राजाभाऊ साखरे, डॉ. मनोजकुमार धोंडोपंत देशपांडे,	204
58	बहुजन समाजाच्या उद्धाराकरिता सांगीतिक साधनांद्वारे भाव प्रगटीकरण.	सौरभ गजानन चक्रनारायण , डॉ. मनोजकुमार धोंडोपंत देशपांडे,	209
59	पं. विष्णु दिगंबर पालुस्कर यांचे संगीत उद्धारासाठी भावनिक कार्य	भगवान सोनाजी मोरे,डॉ. मनोजकुमार धोंडोपंत देशपांडे,	213
60	संगीतातील भाव आणि रस	सहा. प्रा.वंदना मा. इंगोले	217
61	उपशास्त्रीय संगीतातील भावप्रधानता	उज्वला सुरेशपंत तनपुरे	220

Ingole

Principal
Smt.Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal | ISSN : 2278-9308
Impact Factor -(SJIF) -8.632, Issue NO, (DXXXIX) 539 | December 2025

संगीतातील भाव आणि रस

सहा. प्रा.वंदना मा. ढेंगोले
श्रीमती नानकीबाई वाधवाणी कला महाविद्यालय, यवतमाळ.

संगीत हा प्रकृतीचा आत्मा आहे. जन्मापासून मानवाचा संबंध निसर्गाशी राहीला आहे. त्याप्रमाणे मानवाच्या भावस्थितीवर निसर्गाचा परिणाम होतो. तसाच संगीताचाही होतो. हे सर्व सर्वश्रुत आहे. संगीत म्हटले की गायन, वादन आणि नर्तन एवढेच आपल्या डोळ्यापुढे येते. परंतू त्यामुळे मानसिक, आत्मिक सुख मिळते. सुखाच्या आध्यात्मिक, सौंदर्यात्मक, भावात्मक,रसात्मक अशा एका आगळ्या वेगळ्या विश्वात एकाच वेळी अनेक मानवी मनाला घेवून जाण्याची क्षमता संगीताशिवाय दुसऱ्या कोणत्याही कलेमध्ये नाही. संगीत हे भाव व्यक्त करण्याचे प्रभावी माध्यम आहे. आपल्या पुर्वजांनी, संगीत कला प्रतिभावंतांनी त्यांची कला आपल्यापर्यंत पोहचविली . आपल्या भावना मनुष्य सुख दुःख, प्रेम, करुणा, राग-रसा सह इतरांपर्यंत पोहचवत असतो-

संगीत- ही आनंद देणारी अलौकिक ललितकला आहे. आधुनिक काळात इतर ललीत कलेमध्ये संगीत सर्वश्रेष्ठ कला म्हणून प्रचलित आहे. भारतीय संगीताचा विकासाचा क्रम बघता संगीत सरितेच्या प्रवाहाप्रमाणे सतत नवनविन कला प्रकारने परिवर्तन गायन वादन, नर्तन इत्यादी प्रयोगाने आपली विशेषता आजही सिध्द करत आहे. परिवर्तन हा निसर्गाचा नियम आहे. संगीतही त्यापासून अलिप्त नाही.

"न भावहीनोस्ति रसो प भावो रसः वर्जितः
परस्परकृता सिध्दिस्तयोरभिन्ये भवेत्।।"
"न भावहीनोस्ति रसो प भावो रसः वर्जितः
भवयन्ति रसानेभिर्भाव्यन्ते च रसा इति।।

नाट्यशास्त्राचे रचियता भरत रसाचा संदर्भ महत्त्वाचा मानतात. ते म्हणतात की, भावनेशिवाय रस नाही आणि रसाशिवाय भावनेला महत्त्व नाही. भावना आणि रस हे एकमेकांशी संबंधित एकमेकांवर अवलंबून आहेत. भरताच्या मते, स्वानुभव म्हणजे भावना. आजच्या भाषेत मानव याला भावना म्हणू शकतो. जेव्हा भावना आपल्या कोणत्याही विषयाशी निगडीत असतात तेव्हा त्याला कायमस्वरूपी भावना, सात्विक भावना, विभाव आणि अनुभव इत्यादी नावांनी संबोधित केले जाते. भरताने आठ रसांमधून स्थायी भाव चे वर्णन केले आहे.

नाट्यशास्त्राच्या सातव्या अध्यायात पाच प्रकारच्या स्थायी रस भावाचे तपशीलवार विवेचन केले आहे. आठ स्थायी भावनांपैकी अलंकार, विनोद-हास्य, करुण, शोक, क्रोध, शौर्य- उत्साह, भयंकर- भय, अद्‌भुत-विस्मय, भय आणि मत्सर या सात्विक भावना मनाशी संबंधित आहेत. घाम येणे, जड होणे, उत्तेजित होणे, घसा गुदमरणे, मूर्च्छा येणे इत्यादी भाव, विभाव आणि रस ही मानवी संस्कृतीची कधीही न संपणारी शाश्वत मूल्ये आहेत, जी सदैव अमर राहतील.

ज्याप्रमाणे माणसाला भूक लागते. तीची गरज सतत राहील आणि जाणवत राहील, त्याचप्रमाणे माणसाला मानसिक शांततेकरीता, चित्त स्थैर्याकरीता मानसिक सुखाची भूक नेहमीच लागते आणि यापुढेही लागत राहील. रस हे मानसिक भूक शमवणारे माध्यम आहे. त्याचे नाव आणि रूप बदलू शकते परंतु त्याचे कार्य कधीही बदलू शकत नाही. रस ही एक संपूर्ण मानसिक प्रक्रिया आणि संपूर्ण लोकांचे मानसशास्त्र आहे. रस आणि भावनेने इतके व्यापक रूप धारण केले आहे की, संगीत हा कविता आणि नाटकाचा आवश्यक भाग बनला आहे.

भाव - संगीतामध्ये स्वरांच्या माध्यमातून भावना व्यक्त केली जाते. महत्त्वाचे म्हणजे मानवी भावना निर्माण करण्याची क्षमता संगीतामध्ये आहे. संगीताद्वारे मनुष्य आपल्या भावना इतरांच्या हृदयापर्यंत सहजतेने पोहचवू शकतो. संगीताद्वारे जी भावना निर्माण होते, ती श्रोत्याच्या मनाला मोहित करते. भावनिक संबंध कलाकाराला त्याच्या भावना

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

Peer Reviewed Refereed and
UGC Listed Journal No. 40776

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Single Blind Review / Double Blind Review

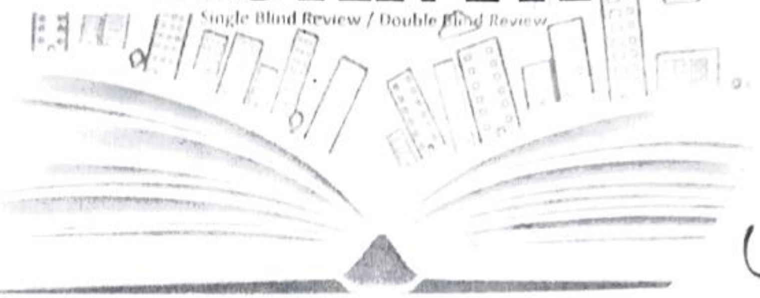

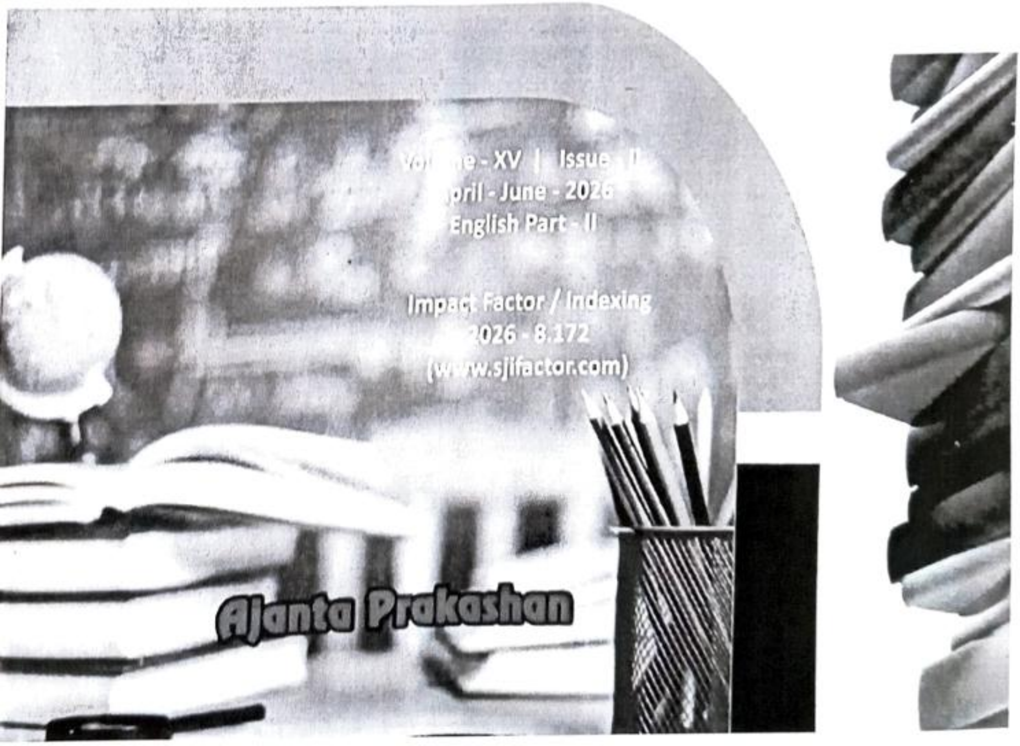

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

CONTENTS OF ENGLISH PART - II

S. No.	Title & Author	Page No
1.	Language and Soft Power: Strategic Communication in Global Diplomacy **Eshwari Umashankar Mohite**	1-8
2.	Political Rhetoric and Public Persuasion **Siddhi Nitin Kurkute**	9-13
3.	The Rhetoric of Resistance: A Decolonial Analysis of Rajmata Jijau's Linguistic Legacy in Sindkhed Raja **Snehankita Balu Pundkar**	14-19
4.	Feminist Consciousness in the Novels of Nayantara Sahgal: A Study of the Day in Shadow and Rich Like Us **Asso. Prof. Dr. Nilesh D. Autkar**	20-24
5.	Rust Grace: Rust Printed Working Women Collection Inspired by Natural Disasters **Apurva Mukund Raut**	25-32
6.	Feminist and Cultural Discourse in Toni Morrison's Fiction **Dr. Pooja Anand Deshmukh**	33-37
7.	Words That Shape Worlds: The Role of Communication in Social Construction **Mr. Anup Dadarao Atram** **Dr. Sandeep P. Joshi**	38-44
8.	The Impact of Ethical Language in Business Communication on Organizational Culture **Dr. Nakul A. Deshmukh**	45-48
9.	Women, Exile, and Resistance: A Comparative Study of Liana Badr, Ghada Karmi, and Sahar Khalifeh **Shazia Anjum Ali**	49-54
10.	Internal Speech, External Identity: Role of Inner Speech in Shaping Personality **Dr. Narendra Narayan Daware**	55-60
11.	Symbolism and Social Reality: A Critical Study of Socio-Religious Conflict in Poonachi or the Story of a Black Goat **Mr. Devendra Sarvdas Sandmare**	61-64

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001

4. Feminist Consciousness in the Novels of Nayantara Sahgal: A Study of the Day in Shadow and Rich Like Us

Asso. Prof. Dr. Nilesh D. Autkar

Abstract

The representation of women in Indian English literature has undergone a significant transformation, particularly in the post-independence era, where female writers began to articulate women's lived experiences with greater psychological depth and socio-political awareness. Nayantara Sahgal stands as a pioneering voice in this tradition, merging feminist concerns with political critique. Her novels The Day in Shadow (1971) and Rich Like Us (1985) offer a nuanced portrayal of women negotiating identity, autonomy, and dignity within oppressive patriarchal and political frameworks.

This paper presents a detailed feminist analysis of these novels by engaging with theoretical perspectives of Simone de Beauvoir, Kate Millett, and Elaine Showalter. It argues that Sahgal's protagonists—Simrit, Sonali, and Rose—embody different stages of feminist awakening, moving from internalized oppression to conscious resistance. The study concludes that Sahgal's feminist vision is integrative, linking personal struggles with broader socio-political realities.

Introduction

Feminism, as both a literary and socio-political movement, seeks to dismantle patriarchal structures that marginalize women. In the Indian context, feminism is uniquely shaped by cultural traditions, colonial legacy, and post-independence transformations. Indian women writers have played a crucial role in articulating these complexities, and Nayantara Sahgal occupies a significant position among them.

Sahgal's fiction is characterized by a deep engagement with politics and gender. Unlike purely domestic narratives, her novels situate women's experiences within the larger framework of national and political developments. Her protagonists are educated, urban women who confront both personal and systemic oppression.

Principal
Smt. Nankibai Wadhwani
Kaka Mahavidyalaya
Yavatmal-445001